

Prosten Pihls *gård*

Foto: Lotta Wiss



**Svenska
kyrkan**

Nyköpings
församling



En historisk byggnad

Prosten Pihls gård ligger vid Östra Torget, mitt emot Alla Helgona kyrka. Många som kommer till torget, tar för givet att den vackra gården är prästgård eller församlingshem.

De tidigaste anteckningarna om fastigheten, som vi känner till, finns i Nyköpings stads "Tompte book" 1668 och "Geometrisk gäldebok" 1674. Där framgår att 2/3 av 7:e stocken, nuvarande kvarteret Åvallen, ägdes av kyrkoherden i Östra församlingen, Andreas Magni Julinus.

Nyköping hade drabbats av två stora, ödeläggande bränder, 1665 och 1719. Sedan den stora stadsbranden 1665, då hela staden med slott och kyrkor förstördes, tycks den här tomten ha använts till avskrädesplats. Då staden åter byggdes upp, gjordes detta efter en redan i mitten av 1600-talet utarbetad stadsplan, med ett rätvinkligt gatunät.

Detta innebar att kyrkogården, som tidigare omringat kyrkan, nu utvidgades åt öster, där det tidigare legat en tiondelada och ett benhus. Gatan kom att gå utefter kyrkans västra gavel, så som den gör idag. Slottets ruddammar vid nuvarande Östra Promenaden försvann.

Vid ryska flottans härjningar 1719 lades staden åter i aska, men denna gång skonades Östra kyrkan.



Utefter Storgatan i Västra församlingen byggdes några stenhus med bidrag från regeringen, men återuppbyggandet gick långsamt och många tomter låg öde.

1674 köptes tomten av Zacharias Hoffler, vars släkt 1724 sålde den till församlingens dåvarande kyrkoherde Andreas Samuel Pihl.

Gården byggdes sedan på denna tomt av Andreas Samuel Pihl, som ville pryda platsen mittemot kyrkan "med en både för kyrkan och staden anständig byggnad". Yttrandet låter oss ana att prosten inte var nöjd med bebyggelsen i kyrkans närhet.

Här på östra sidan om ån låg det som från början var en landsbygdsförsamling. Bebyggelsen i Östra kyrkans närhet bestod av små låga trähus och skjul. Uppe i Stackebacken bodde de allra fattigaste i eländiga kyffen. Prosten Pihl ville genom att bebygga denna tomt förhindra "att några gemena stugor uppfördes". Torget (Hästtorget) var ännu på 1800-talet illa underhållet.

Församlingens prästgård låg ute vid Stenbro, men prosten ville slippa de många resorna och det var hans privata bostad som uppfördes. Gården var prästgård i knappt 30 år.

Här byggdes ett envånings timmerhus med gavelrum på vinden, ett mindre boningshus, flygeln där köket låg och på andra sidan det stora huset ekonomiutrymmen, bestående av en på tre sidor kringbyggd gård med stall, vagnslider, redskapsbodar, visthusbod med källare, vedbodar och hemlighus.

"Jag avser pryda platsen med en i utförande både för kyrkan och staden anständig byggnad, för att förhindra att några gemena stugor uppförs"

Andreas Samuel Pihl, 1726



Foto: Okänd

Under sin Öländska resa år 1741 övernattade Carl von Linné i Nyköping. Han delade frukost med prosten Pihl själv, med vilken han hade ett angenämt samtal om bland annat vissa växters lämplighet som kreatursföda. Linné beskrev Nyköping som "en täck stad med snygga hus, breda gator, frisk luft och åtskilliga stenhus".

Andreas Samuel Pihl var församlingens kyrkoherde i tio år. 1733 utnämndes han till kyrkoherde i Västra församlingen, men bodde kvar här till sin död 1752. Familjen blev kvar i gården till 1754, då den såldes.

Under de närmaste hundra åren bytte gården ägare några gånger. På 1850-talet ägdes den av släkten Sparre, som lät bygga om stora huset som då fick sitt nuvarande utseende med frontespis mot Östra torget.

Efter ytterligare ägarbyten köptes gården 1899 av disponenten vid Fors Yllefabrik, Herman Pettersson, som gjorde ytterligare förändringar och reparationer av huset. Entrén förändrades, pelarna och övervåningens balkong tillkom, huset fick frontespis mot trädgården, innertrappan ändrades och norra gavelrummet inreddes i "vikingastil".

Foto: Lena Josefsson



När fastigheten 1925 åter var till salu, hade kyrkorådet i Alla Helgona församling den på hand en vecka, men avstod från möjligheten att bli dess ägare. Gården köptes istället av läroverksadjunkten Martin Nilsson och han och hans hustru, som båda var mycket intresserade av antikviteter och konst, skapade här ett vackert hem. Martin Nilsson reparerade och moderniserade stora huset. Han fick råd och hjälp av arkitekten Erik Lundberg, som deltagit i utgrävningarna vid Nyköpingshus och S:t Nicolai kyrka, som då pågick.

Nu fick huset centralvärme och vattentoalett, dessutom lade man in parkettgolv och satte upp en ny kakelugn. Martin Nilsson satte upp tavlan över ytterdörren, "Andreas Samuel Pihl 1726". Övervåningen inreddes till små lägenheter och mellan husen ersattes grindarna med portar efter ritningar från Nordiska Museet.

Trädgårdsarkitekten Emma Lundberg, Erik Lundbergs mor, skapade stilträdgården. Den gamla trädgården, som sluttade ganska brant ner mot åstranden, terrasserades och en rosengård anlades. Lusthuset, som byggts redan i början av 1800-talet, vreds så att ingången kom att ligga åt öster. En stensatt gång ledde till lusthuset. Flera statyer, pilastrar med järnurnor, fågelbad, soffor och bänkar placerades i trädgården, som berömdes för sin skönhet i svenska trädgårdstidningar.

Martin Nilsson avled 1964. Hans hustru, som bodde kvar i gården, erbjöd 1969 församlingen att köpa fastigheten. Martin Nilsson hade önskat att den framtida ägaren skulle vara någon "som har vilja och förmåga att vårda gården så som dess kulturhistoriska värde kräver". I köpekontraktet ingick att säljaren skulle få hyra den bostad hon hade i husets bottenvåning.

Församlingen köpte fastigheten och gjorde nödvändigt underhåll av hus och trädgård. Först 1977, då fru Nilsson avled, kunde församlingen börja fundera över hur man ville använda gården och hur den skulle restaureras.



Foto: Lotta Wiss

Foto: Okänd



1978 fick Webbjörns Arkitektfirma uppdraget att utarbeta ett förslag till byggnadsåtgärder och utreda möjligheter till lämplig användning. Samma år väckte samfällighetens fastighetsnämnd frågan om gården som byggnadsminne. Riksantikvarieämbetet tillstyrkte och Länsstyrelsen beslutade att förklara Pihlska gården som byggnadsminne 1983.

Då den nya större Kyrkliga Samfälligheten bildades 1983, tillsattes en byggnadsutredning som skulle se över alla fastigheter, reparationsbehov, behov av nya lokaler samt eventuell försäljning av fastigheter. 1986 förklarade församlingskyrkorådet att man ville behålla och använda Prosten Pihls gård i församlingsarbetet.

1988 fick arkitekten Margit Webbjörn uppdraget att göra en komplettering till den tidigare utredningen om gården. Först 1990 tog kyrkofullmäktige beslutet att fastigheten skulle bli kvar i kyrkans ägo och att bottenvåningen skulle kunna användas för arbetet

i innerstadsdistriktet. Detta var den enda delen av huset som fick användas för offentlig verksamhet. Reparationsarbetet påbörjades i augusti 1991.

Foto: Lena Josefsson



Mycket varsamt har stora huset renoverats, utan att rumsindelningen ändrats. Nödvändiga förändringar har gjorts i kök och toaletter och de gamla inredningarna har bytts ut. I övrigt har huset målats och tapetserats.

I övervåningen, som under en period var privatbostad, har förändringen blivit något större, eftersom köket där måste flyttas och hygienutrymmen helt förnyas.

Flygeln har blivit en lägenhet om tre rum och kök, där den gamla spismuren bevarats och upptar en stor plats. Här är lågt till tak och få räta vinklar.

Foto: Okänd



Ekonomigården har liksom de andra husen fått exteriören målad, taket har lagats, men stall och bodar står i stort sett som på 1700-talet. Man kan fortfarande läsa namnen på gårdens sista hästar Ceasar, Ajax och Irma, arbetshästar som när seklet var ungt användes till att forsla kol från hamnen till Fors ullspinneri.

Trädgården, som hade fått förfalla, tas nu om hand av kyrkogårdsförvaltningen. Terrasser och murar som rasat har reparerats. Lusthuset har lagats och målats.

Det finns numera en modern vårdplan för trädgården och en alldeles ny vårdplan för byggnaderna, båda antagna av Kyrkorådet och fastställda av länsstyrelsen (2025).

Källa: "Historik över Prosten Pihls gård" sammanställd av Margaretha Sandberg, ordförande i Alla Helgona kyrkoråd 1986-1991, samt Per Öhrling.



Foto: Lena Josefsson



Foto: Lena Josefsson / Okänd

I Prosten Pihls trädgård kan man sitta ner en stund i trivsamt 1700-talsmiljö med forsens brus i bakgrunden. Prosten Pihls gård är numera ett åretruntöppet café i Nyköpings församlings regi och drivs som ett socialt företag, där människor som står långt från arbetsmarknaden kan få arbetsträning och handledning enligt Svenska kyrkans Mary-metoden.

Uppdaterad våren 2026